

באר התורה / הג'ר יעקב אשר פלדמן, מח"ס 'כתב משה' ושא"ס, ירושלים

פרשת שופטים

"שום תשים עליך מלך"

"שום תשים עליך מלך אשר יבחר ה' אלהיך בו מקרב אחיך תשים עליך מלך לא תוכל לתת עליך איש נכרי אשר לא אחיך הוא" ע"כ (שופטים יז טו).

א-

במדרש תנאים (ספרי) "שום תשים עליך מלך" מצות עשה (ע"י רמב"ם מ"ע קעג), וזו היא שאמרנו חובה ולא רשות. "אשר יבחר ה' אי בוי" על ידי נביא כמה שנאמר בשאול "הראיתם אשר בחר בו ה'" (שמואל א' י כד), וכמה שנאמר בדוד "ויבחר בדוד עבדו" (תהלים עח ט). "מקרב" ולא מוחץ לארץ: "אחיד" ולא אחר: "תשים עליך" שתהא אימתו עליך (כתובות יז א), מיכן אמרו (ע"י סנהדרין כב א) אין רואין אותו לא כשהוא מסתפר ולא כשהוא בבית המרחץ ולא כשהוא בבית המים, אלא הוא יושב והכל עומדין הוא אומר דבר והכל שומעין לו, הוא קורא אותן אחי ועמי שנאמר "שמעוני אחי ועמי" (דה"א כה ב) והן קוראין אותו אדוננו בעיני שנאמר "אבל אדונינו המלך לוד המלך את שלמה" (מלכים א' א מג): **דבר אחר** "שום תשים עליך מלך" וזה מלכה (ספרי פיסקא קנו, רמב"ם מלכים פ"א ה"ה), מלמד שאין מעמידין אשה במלכות וכן כל משימות שאינן ממונים בהן אלא איש:

דבר אחר "שום תשים עליך מלך" אין לי אלא מלך מנין לרבות שוטרים וגבאי צדקה וסופרי דיינין ומכזיבין ברצועה, ת"ל "מקרב אחיך תשים עליך מלך" כל שתשימהו עליך לא יהא אלא מן הברורים שבאחיד (ירושלמי קידושין פ"ד ה"ה): "לא תוכל לתת עליך איש נכרי" להוציא את הגר, משמע מוציא את הגר או אם לא יהא משבט יהודה לא יעמוד משבט בנימין אמרת והלא כל ישראל רואיין למלכות, הא מה ת"ל "איש נכרי" להוציא את הגר:

מעשה באגריפס (ע"י סוטה מא א) שמשחוהו ישראל מלך עליהו, וכיון שהגיע מוצאי שביעית לקרות המלך בספר תורה עמד הוא וקרא ושבוהו חכמים, וכיון שהגיע ל"לא תוכל לתת עליך איש נכרי" (שופטים יז טו) זלגו עיניו דמעות, ענו ואמרו לו אל תירא אגריפס אחינו אתה אחינו, מאותה שעה נתתם גזר דין על אבותינו לגלות מפני שחינפו. מיכן אמרו אין מעמידין מלך מקהל גרים אפלו אחר כמה דורות עד שתהא אמו מישראל, אין לי אלא מלך מנין לרבות שר צבא שר חמישים או עשרה אפלו הממונה על אמת המים ת"ל "מקרב אחיך תשים עליך" כל משימות שאתה משים לא יהו אלא מקרב אחיך, ע"כ.

ב-

וברבינו בחיי (ספרי) שום תשים עליך מלך. **ע"ד הפשט** זו מצות עשה שיהיה בישראל מלך. ושלוש מצות נצטוו ישראל כשנכנסו בארץ: למנות להם מלך, דכתיב "שום תשים עליך מלך", להכרית זרעו של עמלק, דכתיב "והיה בהניח ה' אלהיך לך מכל אויביך וגו' תמחה את זכר עמלק מתחת השמים" (כי תצא כה יט), לבנות בית הבחירה, דכתיב "ילשכנו תדרשו ובאת שמה" (ראה יב ה). מנוי המלך קודם להכרתת עמלק, דכתיב "אותי שלח ה' למשחך למלך, עתה לך והכיתה את עמלק" (שמואל א' טו א), והכרתת עמלק קודמת לבנין הבית, דכתיב "ויהי כי ישב המלך בביתו וה' הניח לו מסביב מכל אויביו, ויאמר המלך אל נתן הנביא ראה נא אנכי יושב בבית ארזים וארון האלהים יושב בתוך היריעה" (שמואל ב' ז א-ב).

והנה מצוה זו לדעתם של ישראל שהם עתידין שישאלוהו לא מדעתו של הקדוש ברוך הוא, כי הוא יתעלה המלך ההולך בתוך מחניהם משגיח על פרטיהם, וזה העם הנבחר אשר אדון הכל מלכו, ולכך הקשה בעינו יתעלה כששאלוהו לשמואל הנביא, הוא שאמר לו "כי לא אותך מאסו כי אותי מאסו ממלך עליהם" (שמואל א' ח ז), ונתן להם את שאול למלך ולא מדעתו ורצונו, וכענין שכתוב "הם המליכו ולא ממני השירו ולא ידעתי" (הושע ח ד), וכתב "אתן לך מלך באפי ואקח בעברתי" (הושע יג יא), ואתן לך מלך באפי, זה שאול המלך הראשון, ואקח בעברתי, זה צדקיהו המלך האחרון שלוקח ביד נבוכדנצר בעברתו של הקדוש ברוך הוא ואירע בו מה שאירע.

וצא ולמד מה הגיע אלינו מתחת יד המלכים, שכן דרשו רז"ל (דברים רבה ה יא) שאול נפל בהר הגלבוע (שמואל א' לא א-ד), דוד נתן מגפה, שנאמר "ויתן ה' דבר בישראל" (שמואל ב' כד טו), אחאב העציר את הגשמים עליהם, דכתיב "אם יהיה השנים האלה" וגו' (מלכים א' יז א), צדקיהו החריב המקדש.

ומה שהסכימו כל ישראל עליו ושאלוהו, כך אמרו במסכת סנהדרין (כ ב) עמי הארץ יקללו שאלוהו למלחמותיהם, שנאמר "ויצא לפנינו ונלחם את מלחמותינו" (שמואל א' ח ב), אבל זקנים שבהם שאלוהו לשופטם ולרדות סרבנים שבהם. **ועד"ר הדרש וכו' ועד"ר הקבלה וכו' עכ"ל**.

ג-

בשו"ת עונג יו"ט (הקדמה ס"ק ו) דאמרין בסנהדרין (כ ב) **שלש מצות נצטוו ישראל בכניסתן לארץ, להעמיד להן מלך ולהכרית זרעו של עמלק ולבנות להם בית הבחירה**, ואלו הן: (בשלה יז טו). הוי אומר להעמיד להן מלך תחילה ואין כסא אלא מלך שנאמר "יושב שלמה על כסא ד' למלך" (דה"א א' כט כג), עכ"ל הגמרא.

וכ"כ הרמב"ם ז"ל בה' מלכים (פ"א ה"א ב). והביא רא"י מקרא דשמואל שאמר לשאול "אותי שלח ד' למשחך למלך על ישראל" (שמואל א' טו א) "לך והכית את עמלק" (ספרי ג). הרי שהקדים לצווי מלחמת עמלק מניית המלך [ובמק"א ישבנו מה שלא היה הרי"מ בו ה' וק"ל, עכ"ל].

בספר תורת משה להחת"ס (שופטים ספ) "מקרב אחיך תשים עליך מלך", ודרשו חז"ל (ב"ק פח א) ממובחר שבאחיד, ולפי דעת הרמב"ם (יבוס וחליצה פ"ד ה"ה) דלענין חליצה צריכים הדיינים שיהי' אביו ואמו מישראל, מכש"כ לענין מלך.

והקשו הראשונים א"כ איך ה' רחבעם שהי' אמו עמונית (מלכים א' יד כא) איך ה' ראו למלך, ונראה דמלך בן מלך אין צריך משיחה אם הוא ראוי לכך, וכיון דאין צריך משיחה לא קרינו ב"י שום תשים עליך מלך, והי"ה נמי דלא בעי מקרב אחיך ממובחר שבאחיד ודי אם רק אביו מישראל, עכ"ל. (עיין תשובת חת"ס או"ח סימן י"ב וי"ג).

* *

בספר כתב סופר (שופטים ספ) "שום תשים עליך מלך אשר יבחר ה' אלהיך בו". דרשו חז"ל (קידושין לב ב) שתהיה אימתו עליך. נ"ל, כי יש מי שירא את המלך מפני שיש בידו להקמת המורדים בו, ויש מי שירא אותו מפני שהוא בחיר ה' ונתן לו מבכודו, כדכתיב "יושב שלמה על כסא ה'" (דה"א א' כט כג), ולכן אמר שום תשים עליך, שתהיה אימתו עליך, לא מפני פחד עונש שבידו, אלא אשר יבחר ה' אלהיך בו, מפני שה' אלהיך בוחר בו לכן נראה ממנו:

ואמר "מקרב אחיך תשים עליך מלך", כי בכל האומות בכל התמנות. יגביהו וירוממוהו לאט לאט ממינו למינו, תחלה שופט אויב מושל, ולבסוף יושף ומלך, אבל בישראל לא כן הוא, כי אפילו החדיט נבחר למלך, כמו דוד שמאחר עלות הביאור (תהלים עח ע"א), כי רוח ה' נוספת בהם, והוא בחיר ה', ורוח המושל עליו, ויודע להנהיג עמו. **וזה שאמר "אשר יבחר ה' בו"**, והוא בחיר ה', ואין צריך שירגיל עצמו תחלה בהתמנות ושררות, ומקרב אחיך מתוכם והוא מהם תוכל לבחור בו, אבל לא תוכל לתת עליך איש נכרי אשר לא אחיך הוא, כי על זה לא יהיה רוח ה' ולא יבחר בו ה' וק"ל, עכ"ל.